



Het kerkje van Zweeloo

Olav Reijers*

Slechts een dag was Vincent van Gogh in Zweeloo. Hij hoopte er de kunstenaar Max Liebermann te treffen die echter al een jaar eerder was vertrokken. Om de tijd te doden maakte hij een schets van de kerk. Het gebouwtje had namelijk veel indruk op hem gemaakt, zoals hij zijn broer Theo schreef, zeker omdat er net een herder met schapen voorbij liep. Ruim honderd jaar later kan iedere bezoeker zich nog steeds herkennen in het beeld dat Van Gogh heeft opgeroepen.



Voor de ingang van de kerk ligt een grote steen. Hij is lang geleden onder het altaar gevonden en zou wijzen op een heidense offerplaats als voorganger van de christelijke kerk. De eerste christenen probeerden namelijk zoveel mogelijk aansluiting te zoeken bij de rituelen en heilige plekken van de plaatselijke bevolking. In Drenthe is echter geen enkele kerk aan te wijzen die boven een heidense tempel of offerplaats is gebouwd. Ook is niet bekend of grote stenen als die van Zweeloo wel een rol hebben gespeeld in een of ander vroeg-christelijk ritueel. De buurt was in ieder geval al lang bewoond want vlakbij is het graf gevonden van de zogenaamde prinses van Zweeloo, een voorname dame uit de 5^e eeuw.



Zaalkerk

Het kerkje ziet er bijzonder gaaf uit en lijkt wel in een keer te zijn neergezet, zo stijlvast toont het zich. Schijn bedriegt echter want het huidige kerkgebouw is het resultaat van meer dan zevenhonderd jaar bouwen en verbouwen. Eerst heeft op deze plaats een oudere kerk gestaan. Bij opgravingen in 1976 kwam een fundering van zwerfkeien te voorschijn waarop een houten kerkje heeft gestaan, gebouwd in de 12^e eeuw. Het houten kerkje paste precies binnen de muren van de huidige kerk. Ongetwijfeld heeft men de bakstenen kerk om het oude kerkje heen gebouwd en het pas afgebroken toen het nieuwe omhulsel klaar was en als kerk in gebruik kon worden genomen.

Van de kerkbouw zijn geen dateringen bekend maar aan de bouwstijl te zien, een overgang tussen romaans en gotisch, zal het eind 13^e eeuw zijn gebouwd. Het was een eenvoudige zaalkerk waarbij het koor, de plaats van het altaar, werd afgesloten met een rechte wand. Pas in de 17^e eeuw kreeg het koor zijn huidige vorm toen het naar de mode van die tijd een zeshoekige afsluiting kreeg. Dit gaf het kerkje van buiten meer allure en vormde binnen een mooi decor voor de preekstoel. Het kerkbestuur waakte er echter zorgvuldig voor dat de verbouwing in de stijl bleef van de oorspronkelijke kerk. Aan de kleinere maat baksteen is wel te zien dat het later is toegevoegd.

Moderne ingrepen

In de jaren '20 van de 20^e eeuw vond wederom een ingrijpende verbouwing plaats, nogal misleidend aangeduid als restauratie. Met name de ingangsmuur en de zuidmuur aan de weerszijde kregen feitelijk een nieuw uiterlijk. Naast het venster boven de ingang werden aan weerszijden gaten in de metersdikke muur gehakt om twee extra ramen aan te brengen. Ook in de zuidmuur werd schuin boven de deur een nieuw venster geplaatst zodat vanaf de weg een mooi symmetrisch geheel ontstond. Het is nauwelijks meer na te gaan of de bouwers zich bij deze ingrepen baseerden op nog zichtbare bouwsporen maar het resultaat was dat de kerk een regelmatigere en minder gesloten uiterlijk kreeg en van binnen beter werd verlicht. Ook deze verbouwing respecteerde de stijl van het oorspronkelijke gebouw zodat het kerkje nog steeds zijn middeleeuwse uitstraling heeft bewaard.

Bij deze laatste verbouwing werd het interieur ook ingrijpend gewijzigd. Het kerkje had tot dan zijn oorspronkelijke vlakke zoldervloer behouden inclusief handbekapte gebinten. Om de kerk ook van binnen ruimer te maken werd dit vervangen door het huidige houten tongewelf. Bovendien was enkele jaren daarvoor het orgel in de kerk geplaatst dat letterlijk tussen de zolderbalken door naar boven stak. Het tongewelf maakte het orgel beter zichtbaar en zorgde voor een mooie akoestiek.

Pronkstukken

De cultuurhistorische betekenis van het kerkje wordt versterkt door een aantal bijzondere voorwerpen zoals het middeleeuwse doopvont, een prachtig bewerkt en uiterst zeldzaam smeedijzeren deurtje uit ca. 1500, en de met vijf levendige panelen versierde preekstoel uit 1702.

De geschiedenis van het doopvont illustreert hoe in de loop der eeuwen is omgesprongen met het kerkelijk erfgoed. Het doopvont dateert uit de 13^e eeuw en is gehouwen uit Bentheimer zandsteen. Het verloor zijn functie na de reformatie en werd in het weiland gezet als voederbak of regenton.



Aan de fors beschadigde bovenrand te zien werd het ook gebruikt om messen te slijpen! Pas eind 19^e eeuw werd het door het Drents Museum uit het weiland geplukt en aangekocht voor het toen niet onaanzienlijke bedrag van 60 gulden. Honderd jaar later is het weer terug in de kerk, na vele dringende verzoeken van het kerkbestuur.

Misschien komt er binnenkort nog een topstuk bij. Het Drents Museum bezit namelijk nog een staander met een smeedijzeren collectebus uit de 17^e eeuw, compleet met hangsloten, die afkomstig is uit de kerk. Het kerkbestuur had dit kunstwerk in een gulle bui aan het museum geschonken maar zou het nu, 110 jaar later, wel graag weer terug willen hebben. Het vormde waarschijnlijk een koppel met een doopbekken dat op een vergelijkbare stander staat en eveneens uit de 17^e eeuw stamt. Dit bevindt zich nog steeds in de kerk.

Gelukkig is de kerk van Zweeloo nog volop in gebruik. Naast de kerkdiensten worden er regelmatig tentoonstellingen, orgelconcerten en lezingen georganiseerd zodat dit kerkje met deze voor Drenthe zo bijzondere voorwerpen door iedereen te bewonderen is. Elders in het blad is een wandelroute opgenomen die langs de kerk in Zweeloo komt.

** Drs. O. Reijers is directeur van het Drents Plateau.*

Stichting Het Drentse Landschap behartigt ook de belangen van de Stichting Oude Drentse Kerken.

Bron: Kwartaalblad 50 van Stichting Het Drentse Landschap (juni 2006)